

Биљана Сикимић

Балканолошки институт САНУ
Београд

Тимски теренски рад Балканолошког института САНУ Развој истраживачких циљева и метода

У првом делу рада сумарно је приказан развој примењене методологије антрополошко-лингвистичког теренског рада истраживачког тима Балканолошког института САНУ од 2000. до 2009. године, а у другом делу је дат хронолошки преглед обављених теренских истраживања по регијама односно – етничким и језичким групама.

1. Преглед примењене методологије теренског рада

Поред сумарног прегледа развоја приступа у методологији теренских истраживања тима истраживача Балканолошког института САНУ (институционалан тимски рад започиње 2001. године), прилогом ће покушати да се покажу реализована теренска истраживања уз комбиновање проблемског, регионалног и хронолошког принципа. Одабран је преглед према истраживаним географским и – делом – етничким целинама, па су била неизбежна нека понављања, јер су у одређеном насељу или регији обично истраживане све или готово све присутне етничке групе или говорници различитих/свих локалних говора. Избор конкретног терена за истраживање одређивале су дугорочне, стратешке смернице, а у оквиру њих доношене су често одабирне, па и случајне одлуке. Основна стратегија условљена је темом два пројекта финансирана од стране Министарства за науку („Етнолингвистичка и социolingвистичка истраживања избеглица и мултиетничких заједница на Балкану“, 2002–2005, „Етничка и социјална стратификација Балкана“, 2006–2010), као и најширим оквиром описа научног рада Балканолошког института САНУ.

Кључне речи:

методологија
теренског рада,
етнолингвистика,
антрополошка
лингвистика,
секундарна
анализа,
истраживачка
етика, архивирање

Подаци о обављеним теренским истраживањима налазе се расути по радовима истраживача и по, углавном необјављеним и недоступним, годишњим извештајима о раду на пројекту. Поименичне захвалнице организаторима истраживања могу се наћи само у уводним текстовима у зборницима радова посвећеним Бањашима и Ибарском Колашину, и

евентуално у напоменама уз још понеки рад. Током времена долази и до промене у ставу о објављивању података о саговорницима: од 2006. године то се чини само по изузетку, па се ни током вођења разговора на терену не инсистира на саговорниковим личним подацима. Поред имена места и датума, снимљени запис тако углавном садржи само истраживачево представљање и објашњење разлога за вођење разговора, али не и тачне податке о саговорницима. Устаљена је теренска пракса да је довољна усмена сагласност саговорника за снимање разговора, а да се даље архивирање и употреба снимљеног материјала ограничавају на научну употребу.

У неколико својих претходних прилога, који су у великој мери укључивали и елементе аутореклесије, аутор је већ указивао на своја лична настојања да објасни шта антрополошка лингвистика данас у Србији преузима из фолклористике / етнографије / етнологије / антропологије, у којој то форми преузима, шта од тога може да врати другим хуманистичким дисциплинама, али и истраживаној заједници или појединцу. У наставку се у напоменама указује на неке значајније резултате проистекле из обављених теренских истраживања.

1.1 Фолклор и етнолингвистичка географија.

Термин *етнолингвистика* у употреби је током последње две деценије у руској и пољској славистици и, донекле, у београдским славистичким круговима а у значењу које су му дали Никита и Светлана Толстој (Толстој 2002). Две наизглед контрадикторне тенденције – фрагментација и интердисциплинарност – карактеришу стање словенске *етнолингвистике* као науке у последњих десетак година. Ни аутор овог прилога ни друге колеге из истраживачког тима више не користе термин *етнолингвистика* да би именовали метод и специфичну област свог рада, како њеног теренског тако и њеног аналитичког дела.

Словенска етнолингвистика је почетком деведесетих година двадесетог века пред себе поставила лексикографске задатке који су данас у великој мери реализовани: у Москви је покренут словенски етнолингвистички речник, планиран у пет томова – *Славјанские древности* (од 1995. до 2009. објављена су четири тома); затим, приручни једнотомници – друго (исправљено и допуњено) издање *Славјанская мифологија, енциклопедичекий словарь*, Москва 2002, и београдски издавачки подухват настао 2001. на истој лексикографској матрици – *Словенска митологија*, енциклопедијски речник. Лексикографски је оријентисана и пољска етнолингвистичка школа са центром у Лублину.¹

Од великог утицаја на развој примењене методологије теренског рада била су два успешно завршена пројекта у домену етнолингвистичке

¹ Етнолингвистички тим у Лублину ради на речнику – *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, Lublin 1999-, а издаје и специјализовани часопис *Etnolingwistyka*.

географије: тимски рад на *Малом дијалектолошком атласу Балкана* (МДАБЈ)² и 2004. године објављена студија Ане Плотњикове која садржи анализу јужнословенске грађе (Плотникова 2004). Картографисање појава традицијске духовне културе развијало се преваходно у оквиру етнографије, али су одговарајућа терминологија и особености њеног функционисања у језичком пространству углавном остајале ван видокруга истраживача. Са друге стране, ареално истраживање словенске лексике ограничавало се на описивање распореда самих лексема или њихових значења у лингвистичком простору. У студији А. А. Плотњикове на основу неколико десетина карата са јужнословенском грађом, показане су могућности картографисања у етнолингвистици (односно – картографисане су појаве које истовремено припадају лингвистици и етнографији). Основни циљ овако конципиране методологије било је одређивање 'дијалеката' традицијске (*духовне*) културе јужних Словена. Примењени упитник је идеографски (тражени су детаљни, потпуни описи у функцији квалитативне анализе, а на супрот номотетичком типу упитника у коме се очекују уопштени одговори у оквиру квантитативне анализе), а обухватао је питања о годишњем календару, неким пољопривредним обичајима, обичајима животног циклуса (са подтемама: рођење, свадба и смрт), и питања из области митологије.

Као резултат етнолингвистичке методологије теренског рада у исказ саговорника укључује се и фолклорни текст.³ Према упитнику Плотњикове,⁴ одговори добијени од случајних саговорника на терену (а не од посебно талентованих и полупрофесионалних 'казивача' фолклора) садрже обредне текстове у склопу описа неког ритуала (свадбе, коледарски опход, лазарице, до доле). Повремено, саговорници на ову тему самоиницијативно испричају и неке локалне легенде (нпр. о коледарским гробљима). Легенде се често активирају уз нека питања из календарског циклуса (Богојављење, Свети Илија), уз питања о суђеницама или ласици, односно уз директна питања из домена демонологије. Ван упитника Плотњикове, магијски текстови се, зависно од региона, јављају у склопу метеорологије и астрономије (одбране од града, прогностици), или веровања о биљкама и животињама. Паремолошка грађа је често узгредна (*ваља се/не ваља се*) и измиче жанровској класификацији, слично као, на пример, приче о сновима.

² Пројекат МДАБЈ базира се искључиво на синхроним резултатима теренског рада, почевши од 1996. године (заједнички пројекат Института лингвистичких истраживања Руске академије наука у Санкт-Петербургу и Института за словенску филологију у Марбургу, Немачка). Са територије Србије, пункт МДАБЈ је Каменица код Књажевца.

³ Новији прегледи обављених теренских истраживања фолклора у Хрватској објављени су, између осталог, у посебном броју загребачког часописа *Narodna umjetnost* 35/2 из 1998; затим у: Bošković Stulli 2006: 194–195) и Marks/ Lozica 2008.

⁴ Плотникова 1996; ново издање из 2009. садржи и превод на српски Марије Илић.

1.2 Упитници

Етнолингвистички усмерена истраживања започета су у Србији крајем деведесетих година, а као полазну основу имају упитник Плотњикове из 1996, који акценат ставља на термилошки систем, али без обзира на то што не инсистира на контексту – садржи и цео низ 'тема за разговор'. Рад у католичким словенским заједницама захтевао је знатно прилагођавање овог упитника (који никада није формализован, већ је интерно допуњаван и редукован од стране самих истраживача), за рад у румунским и влашким заједницама морао је бити израђен интерни упитник, који је касније, опет, само делимично могао бити примењиван у раду са Бањашима, а за све три заједнице румунског језика коришћен је и постојећи дијалектолошки упитник за рад на румунским дијалектолошким атласима (делови тела и називи болести). За рад са припадницима малих верских заједница такође је развијен интерни упитник.

За потребе рада на пројектима које је финансирао Унеско израђени су и посебни упитници, пре свега због недовољног теренског искуства нових истраживачких тимова. Ови тимови су стварани у складу са потребама конкретних пројеката, те је тако за пројекат „Словенски говори на Косову и Метохији“ (Институт за српски језик САНУ, Београд 2003), поред упитника А. А. Плотњикове, коришћен адаптирани упитник за Етнографски атлас Југославије. За пројекат „Српске народне епске песме и њихов културни израз“ (Институт за књижевност и уметност, Београд, 2004) израђен је упитник за рад са гусларима (аутор: Ненад Љубинковић). Будући усмерен на урбане заједнице, рад на пројекту „Језик и идентитет у Републици Србији“ (Институт за српски језик САНУ, 2008) захтевао је посебан упитник који би покрио теме из свакодневног живота, биографске приче уз неколико социоллингвистичких питања о употреби језика.

И у тимским истраживањима Балканолошког института већ се од почетка водило рачуна и о географском контексту истраживаног насеља и самог места/простора на коме се води разговор (одређивањем културних места, путева, ширег залеђа), као и о другим аспектима традицијске културе (метеорологија, медицина, ветерина, веровања о животињама и сл.). Касније, пре свега као последица стеченог искуства у раду са расељеним лицима, ова истраживања 'заузимају' флексибилан став који допушта истраживачу да на лицу места одлучи какву ће врсту разговора водити (што може бити етнолингвистички упитник Плотњикове, други лингвистички упитници, методе усмене историје, биографске приче, језичке биографије или фолклорна грађа и сл.). Рад са номадским заједницама, као и рад са мобилним појединцима, радницима мигрантима, наметнуо је теме о начинима комуникације, о успостављању социјалних мрежа, кретању појединца и/или групе; оријентише се ка увидима у динамику, а не само на статички пресек слике руралне заједнице ван времена (односно на 'етнографски презент'). Динамичка слика добија се епистемолошким ставом о значају 'појединца' и његових односа са другим појединцима и разним групама, а не само у

интеракцији са 'локалном заједницом'. Питање 'репрезентативности' саговорника и његовог 'знања' не поставља се оваквом одлуком за вођење теренског разговора. Поставља се само питање избора аналитичког поступка у анализи снимљене грађе.

1.3 Антрополошка лингвистика

Тимска теренска истраживања, започета у Балканолошком институту САНУ почетком двадесет првог века, покушавају да обједине резултате и методологије англосаксонске антрополошке лингвистике и руске етнолингвистичке школе, али се умногоме све више ослањају и на друге сродне хуманистичке дисциплине. Актуелна питања истраживачке етике и научне реституције у хуманистичким наукама указују на одређени заокрет ка циљевима друштвених наука (социологији, психологији). Обављена тимска теренска истраживања анализирају се у овом прилогу из перспективе научног макропланирања, али се поједина могу спецификовати и као 'мешовита' (сарадња са истраживачима другачије научне оријентације или са колегама из иностранства, обука колега без теренског искуства), 'изнуђена' (у недостатку материјалних средстава ради се на теренима за које нису потребни путни трошкови и дневнице), или 'наручена' (иницирана од стране локалне заједнице, са различитим обавезама истраживачког тима). Истраживач се на терену прилагођава знању и жељама саговорника, и тек у непосредној комуникацији са њим одлучује какав ће разговор водити; овакву теренску 'слободу' у великој мери је омогућио тимски рад и свест о будућем архивирању снимљене грађе, која не мора бити од непосредне користи за самог истраживача. Истраживачка субјективност је – уосталом као и субјективност саговорника – у лингвистичкој антропологији подразумевана и очекивана. О дилемама истраживача који се баве властитом културом у политички деликатним временима и који сами доносе одлуке о својој активности на терену, писала је антрополог Јасна Чапо Жмегач као о одговорности истраживача према истраживаној средини, научној заједници и према самом себи, јер је цео истраживачки процес врло личан и субјективан (Сапо Жмегач 2006; Halilovich 2008). У научноистраживачким институцијама у Србији не постоји, као у западним земљама, низ обавезних етичких процедура које прате свако теренско истраживање.

Током аналитичке елаборације снимљене теренске грађе, у први план је истакнуто проблематизовање класичних етнографских података који се сада показују у сасвим другом светлу. Као општи закључак, може се указати на то да већ уочена фрагментација и интердисциплинарност словенске етнолингвистике јесу карактеристике и београдске антрополошке лингвистике. Цео истраживачки подухват засада има и прилично неизвестан крајњи резултат, који се може одредити и као полифункционална, мултимедијална база података, односно – он има научно-документациони карактер (Сикимић 2006а). Проблематизација примењене методологије показала се не само у конкретном раду на терену него, после дугогодишњег стеченог искуства – и у објављеним резултатима (Сикимић 2008а).

2. Реализована теренска истраживања

У наставку ће бити сумарно изложен историјат обављених теренских истраживања, почевши од 1998. године до 2009. године који је, поред Србије, обухватио Босну и Херцеговину, Бугарску, Мађарску, Македонију, Словенију и Хрватску. Биће поменута истраживања која су обављена пре пројектног система рада, затим истраживања обављена у оквиру пројеката финансираних од стране Министарства за науку при Балканолошком институту САНУ, као и истраживања финансирана на други начин; сва она имају заједнички именитељ, резултати рада добијени су истом методологијом и припадају Звучном архиву Балканолошког института.

Истраживања су првих година обављана личним средствима, са лошом техничком опремом (половни касетофони и преснимљене касете). Личним средствима је у прво време обављена и дигитализација снимљеног аудио материјала (Срби у Мађарској, српска и муслиманска насеља у околини Прибоја, бањашка и влашка насеља у Србији). Тако су, на пример, сва веома обимна теренска истраживања током 2002. године реализована личним средствима, без икакве институционалне финансијске подршке. Материјални услови за теренски рад постају бољи тек од 2006. године, када је набављена дигитална опрема, фотоапарат и камера, а завршена дигитализација грађе на касетама. Годину 2008. карактерише почетак интересовања за социолингвистичке теме, пре свега за лингвистичке биографије Рома у румунским насељима Баната.

За потребе фото и видео документације, али и стицања знања о сложеним обичајима о којима се разговара са саговорницима на терену, а за које углавном недостају класични етнографски описи, сарадници су обављали аудио снимање са саговорницима током неких значајнијих приватних или јавних ритуала и светковина: опход лазарица у Сиринићкој жупи (2003), слава у с. Лука (2003), Видовдански сабор у Крајчиновићима (2004), теферич у с. Заостро (2004), сахрана у Уровици (2006) и Волуји (2008), помана у Валакоњу (2003) и Рановцу (2006), фашанке у Гребенцу (2000, 2007), Ђурђевдан у Прокупљу (2007) и Земуну (2009), вашар у Петровцу на Млави (2007), Божић у Николинцима (2008), свадба у Уровици (2006), ромска свадба у Земуну и Борчи (2009), Рамазан Бајрам у Земуну (2009), манифестација „Буњевачка ила“ у Бајмоку (2009), присуство на назаренским и гркокатоличким службама (у више наврата, почевши од 2007). Марија Илић је током истраживања у Срба у Мађарској (2001–2003) позајмљеном опремом снимила видео материјал од кога је монтиран и краћи документарни филм „Чипске приче“ (2002).

Материјалне неприлике одражавале су се и у домену публикавања резултата истраживања: чланови тима сами су обављали преводилачки део посла и велики део техничких припрема за штампу.

Разговоре са носиоцима разних локалних румунских говора водила је у почетку само Биљана Сикимић, од 2004. године и Анемари Сореску

Маринковић, а од 2007. и Александра Ђурић Миловановић, стипендиста Министарства за науку Србије и докторант на Филозофском факултету у Београду. Разговоре са носиоцима различитих бугарских говора водиле су Маја Вукић (Филозофски факултет у Нишу), Марија Вучковић (Институт за српски језик САНУ) и Б. Сикимић. Сви остали истраживачи прилагођавали су се језичким компетенцијама својих саговорника у оквиру српско-хрватског дијалекатског континуума, или пак српском као другом језику (пре свега у раду са Ромима, Египћанима и Ашкалијама). Од великог значаја за флексибилан однос према примењеној методи рада на терену било је искуство тимског рада са колегама из других научних центара – Бугарске, Македоније, Немачке, Русије, Румуније, Француске и Хрватске. Афилијација истраживача који нису стално запослени у Балканолошком институту САНУ, а често сарађују у истраживачком тиму, наводи се само уз њихово прво помињање.

2.1 Етнолингвистички терени

Током рада у Институту за српски језик САНУ аутор овог прилога обавио је неколико, углавном непланираних теренских истраживања. Тако је током лета 1996. године на Копаноку бележена (али не и снимана) фолклорна грађа. Прва озбиљна и организована тимска теренска истраживања обављена су током јула 1998. заједно са А. А. Плотњиковом из Института за славистику и балканологију РАН из Москве, када је према етнолингвистичком упитнику снимљена грађа у селу Равна Гора код Власотинца (и делимично објављена у студији: Сикимић 2000) и у насељу Јабланица, у околини манастира Прохор Пчињски.⁵ Истраживања су појединачно настављена са људима који су привремено били у Београду, са саговорницима из околине Лепосавића, Сувог Грла у Метохији и града Штипа у Македонији. И ови разговори обављени су по класичном етнолингвистичком упитнику А. А. Плотњикове на теме из области традицијске културе, јер је циљ био да се прикупи што више упоредиве грађе из различитих јужнословенских крајева. Истовремено су, по разним питањима, у Београду и Новом Саду консултовани поуздани носиоци традицијске културе, неки су разговори снимани, а понекад су само записивани у том тренутку истраживачу важни подаци.⁶

Током лета 1999, када је сваки одлазак на даљи терен био практично немогућ, према истом упитнику радило се са становницима два села у

⁵ А. А. Плотњикова је према свом упитнику обавила низ теренских истраживања, значајно је поменути бар она која је обавила на територији Србије у тиму са следећим колегама: Недељком Богдановићем са Филозофског факултета у Нишу, у с. Каменица код Књажевца 1997, Драгољубом Златковићем из Музеја Понишавља, 1998. у селима у околини Пирота, Грозданом Комадинић из Чачка, у драгачевским селима, Љубинком Раденковићем из Балканолошког института САНУ и Светланом Толстој, на планини Голији 2002, и са Смиљаном Ђорђевић из Института за књижевност и уметност, Београд, у селима око Јагодине 2006.

⁶ Овакви рудиментарни (деконтекстуализовани) подаци коришћени су у радовима као допуна основној грађи, нпр. у: Сикимић 2000а.

непосредној близини Београда, у Вранићу и Баћевцу, и поново, следеће године, у тиму са Катјом Јакушкином (август 2000), тада запосленом на Институту за славистику у Москви.⁷ Истом приликом се, септембра 2000, радило и са рецентним досељеницима из села Црвена Јабука, из околине Пирота (данас у подавалском викенд насељу Трешња).

2.2 Јужни Банат: словенске заједнице

Истраживања јужног Баната започета су у циљу добијања података за етнолингвистички упитник, али и за осветљавање неких питања у домену традицијске културе која нису била предвиђена упитником (дечији фолклор, метеорологија, заједничке српско-румунске изодоксе – обичај кумачења и изливање воде за мртве, припремање хране и слично). Део истраживања обављен је са етномузиколозима које је занимала традиција локалног црквеног појања. У овом мешовитом тиму обрађена су насеља Избиште и Уљма (март 2000), Добрица и Нови Козјак (фебруар 2000), и насеља банатских Хера: Врачев Гај, Јасеново, Банатска Паланка (фебруар 2000), Црвена Црква (април 2000), посебно је истраживано Долово (Срби и Румуни, децембар 1999), самостално – Румуни у селима Гребенац (март 2000), Јабука и Глогоњ (август 2000), а један разговор је обављен са Словацима у Ковачици (фрагменти укључени у студију: Сикимић 2000а).

2.2.1 Малом групом Хрвата кајкаваца у Банату истраживачки тим се активно бавио од 1999. до 2004. У питању су насеља Бока, Неузина и Радојево, али и расељени припадници ове групе у Новом Саду, Панчеву и Зрењанину. У истраживање су биле укључене М. Вучковић,⁸ Б. Сикимић и М. Илић. У Боки су истраживани и Срби, али не и Мађари и Роми,⁹ у Радојеву и Неузини – само кајкавци, док четврто банатско село у коме још увек има Хрвата кајкаваца, Кеча у Румунији, није могло бити обухваћено овим истраживањем.

2.2.2 Село Омољица у јужном Банату одабрано је за истраживање 2004. године због свог мултиетничког састава (Срби староседеоци, Срби из северозападне Србије колонизовани после Другог светског рата, Босанци досељени током седамдесетих година као економски мигранти, малобројна заједница Румуна и православних Рома који припадају

⁷ Катја Јакушкина је током јесени 2004. године са Мирјаном Петровић из Института за српски језик САНУ обављала истраживање у селу Ставе код Ваљева према етнолингвистичком упитнику.

⁸ Резултати су објављени у радовима Марије Вучковић (Vučković 2000, 2001, 2004).

⁹ Локална монографија Љубише Вечанског (Вечански 2003), захваљујући чијој помоћи је у то време обављен велики део истраживања јужног Баната, доноси грађу из мултиетничког насеља Бока у целини.

’влашкој’ групи,¹⁰ затим неколико преосталих Немаца (велика немачка заједница исељена је после Другог светског рата, а католичка црква је срушена), и Бањаши из северозападне Србије (углавном из насеља Чокешина, досељени као колонисти). Организацију рада је помогао Дом културе у Омољници. Теренски рад је подразумевао извесну специјализацију унутар тима, Србима староседеоцима су се бавиле М. Илић и Б. Сикимић, Ромима – Б. Сикимић и Мирјана Мандић, стипендиста Министарства за науку, која је радила и психолингвистичко истраживање деце предшколског узраста, Румунима – А. Сореску Маринковић и Теодор Мунтеану, Бањашима – А. Сореску Маринковић и Б. Сикимић, колонистима – Смиљана Ђорђевић (Институт за књижевност и уметност, Београд), С. Ђирковић и М. Вучковић (као резултат ових истраживања објављене су две студије: о колонистима – Ђорђевић 2008 и о Ромима – Мандић 2007). Сазнања добијена у Омољници иницирала су рад у суседном мешовитом селу Иванову (Бугари, Мађари и досељени Срби). На терену Омољнице, истраживање традицијске медицине обавили су Андреј Мороз и Владимир Кљаус, из Руске академија наука, Москва, октобра 2006. Редовна истраживања у Омољници и суседним насељима (Иваново и Старчево) трајала су до средине 2007.¹¹ Била је планирана обимна лингвистичка монографија која би садржавала резултате рада целог тима.

2.2.3 Истраживања Бугара католика (*Павликјана/Палћана/Палћена*), започето августа 2004, представљало је сложен теренски задатак због велике разлике између палћанског и других бугарских дијалеката који се говоре у Србији. Истраживање Бугара у источној Србији започела су нешто раније, 2002. године, сарадњом Маје Вукић и Б. Сикимић, а у рад са Палћанима у Иванову активно се укључује и М. Вучковић (Вучковић 2007, 2008; Сикимић 2007а, 2007б).¹² Истраживања су следеће године (јула 2005) проширена на Скореновац, Бело Блато и Конак, а примењено је искуство стечено у раду са Хрватима кајкавцима, при чему се радило са свим Палћанима до којих се могло доћи (на пример, у Панчеву и у старачком дому у Боки). У раду са Палћанима изузетно је

¹⁰ Влашки (Влахицке) Роми, без обзира на ромски као први језик, слично као Бањаши, инкорпорирани су неке елементе румунске културе, и представљају важан истраживачки задатак; на то се односи рад Сикимић 2007.

¹¹ Социолингвистичко, квантитативно истраживање Мађара у Иванову обавио је Филип Васершајд, у то време студент славистике на Хумболт универзитету у Берлину: <http://amor.rz.hu-berlin.de/~wassersp/index.html>.

¹² Као резултат тимског рада на овом терену настао је низ радова лингвиста из Бугарске – Ничке Бечеве, Искре Ликоманове, Јовке Тишеве, Ценке Иванове и Марине Џонове, као и етнолингвисте из Москве – Елене Узињове. Теми Палћана посвећен је и цео број научно-популарног часописа *21. век (XXI век 3, Palčeni u Banatu, Pančevo, novembar/decembar 2008)*.

важно било искуство мешовитог истраживачког тима и сарадња са лингвистима из Бугарске.

- 2.2.4 Интерес за словенско католичко становништво Баната заокружен је прелиминарним истраживањем Чеха у јужном Банату (околина Беле Цркве: Чешко Село, Крушчица, Добричево, Јасеново и Гај), које је обавила Б. Сикимић заједно са студенткињом славистике са Хумболт универзитета у Берлину – Адријаном Новак (март и април 2009).

2.3 Банат: Румуни

Тимски рад у румунским насељима Баната почиње септембра 2004, са мешовитим тимом етнолога и лингвиста из разних научних центара Румуније, а у организацији Румунске фондације за етнографију и фолклор из Војводине. Са овом групом од петнаестак истраживача Б. Сикимић је радила у Торку, Куштиљу и Гребенцу, а А. Сореску Маринковић – у Владимировцу. Треба напоменути да су претходна истраживања Румуна у Банату била индивидуална и да су обухватила углавном мале румунске заједнице у селима са већинским словенским становништвом (Јабука, Глогоњ, Долово, Омољица).

Тимска истраживања Румуна у Банату, у организације Фондације, настављена су током лета и јесени 2005, а у њима су учествовали лингвисти, етнологи – музеалци и историчари.¹³ Први у низу терена организован је почетком августа 2005, а са румунске стране учествовала је само антрополог Отилија Хедешан са Факултета за социо-хуманистичке студије, Западни универзитет, Темишвар; истраживана су поново насеља Гребенац и Торак. Септембра исте године терен је проширен и имао је мултиетничку димензију: обухваћени су Румуни, Срби и Бањаша у неким од истраживаних насеља (Торак, Клек, Ечка, Овча и Ритишево). У тиму су биле Б. Сикимић, А. Сореску Маринковић,¹⁴ С. Ђирковић, Отилија Хедешан, а са Филозофског факултета у Новом Саду – Лаура Спарсиосу и Родика Урсулеску Миличић.¹⁵ Последња теренска истраживања у овој организацији била су крајем новембра 2005. (Куштиљ, Сочица, Јабланка, Војводинци, Месић), а од лингвиста су радиле Б. Сикимић и Р. Урсулеску Миличић. Бројна заједничка теренска истраживања обављена са Отилијом Хедешан усмерила су тим ка проблемима трговинске размене и мешовитих бракова, посебно на важност ставова аутсајдера

¹³ Резултат рада овог циклуса истраживања Румуна у Банату представљају две монографије у издању Фондације, на румунском језику: *Torac. Metodologia cercetării de teren* (А. Sorescu Marinković, ed.), Novi Sad: Editura Fundației, 2006; V. Leu, C. Roșu: *Cartea veche românească din Voivodina*, Novi Sad: Editura Fundației, 2007. Прва монографија („Торак. Методологија теренског рада“) била је замишљена као упутство за рад на терену и истовремено је илустровала неке једноставније могућности анализе снимљене грађе.

¹⁴ На основу ових истраживања настао је низ студија Анемари Сореску Маринковић, уп. Sorescu Marinković 2006, 2006а, 2009; Сореску Маринковић 2007.

¹⁵ Бањашима у Малом Торку бавила се Светлана Ђирковић, в. Ђирковић 2007.

(најчешће удатих жена или сезонских радника) о истраживаној локалној заједници.

Као логичан наставак управо обављених истраживања насеља у околини Вршца, екипа Балканолошког института је (са Мирјаном Ђорковић, Филолошки факултет, Београд) почетком децембра 2005. истраживала Румуне и Србе у селима Мали Жам, Мало Средиште и Орешац. Сарадња са М. Ђорковић, историчаром румунске књижевности, покренула је у истраживачком тиму питања усмене историје и обраћање пажње на културну историју мањинских заједница и приватна сећања на истакнуте појединце.

Видео документовање теренског рада почиње 2007. године снимањем покладних дешавања аматерском камером током фебруара, на *фаианкама* у селу Гребенац у јужном Банату (А. Сореску Маринковић, Б. Сикимић, Соња Петровић, Филолошки факултет, Београд, А. Ђурић Миловановић, у то време стипендиста Министарства за науку на Балканолошком институту САНУ, и Ана Кречмер, са Универзитета у Бечу). Тако започета пракса видео документовања теренског рада наставља се у свим каснијим истраживањима.

Током марта 2007. истраживана су мала, погранична румунска насеља у околини Вршца: Куштиљ, Јабланка, Сочица (С. Ђорковић, А. Сореску Маринковић, Б. Сикимић, М. Ђорковић и А. Ђурић Миловановић, уп. Ђурић 2007). А. Ђурић Миловановић и М. Ђорковић посебно су истраживале божићне празнике у Николинцима, децембра 2008.

Септембра 2007. практично је започет трогодишњи рад на међународном пројекту Румунске академије наука и САНУ, који је осмишљен као социолингвистичко-дијалектолошко (румунски део тима) и антрополошко-лингвистичко (српски део тима) истраживање румунских говора у Банату. Првим тереном покривена су румунска насеља у општинама Алибунар, Вршац и Пландиште: Локве, Барице, Марковац, и мала заједница Румуна у Влајковцу. Тим је радио у саставу: Б. Сикимић, А. Сореску Маринковић, М. Илић, А. Ђурић Миловановић (в. Ђурић 2008), и три колегинице са Института за лингвистику Румунске академије наука из Букурешта, на челу са Маријом Марин, која се дуги низ година бави истраживањима говора Румуна ван Румуније. Искуства са овог терена указала су на значај истраживања Румуна који нису припадници Румунске православне цркве: у Локвама постоји велика назаренска заједница, а у Марковцу – гркокатоличка. Питање истраживања припадника неопротестантских заједница постављало се и у претходном раду, али је после овог терена то постала систематска пракса, посебно у истраживањима А. Ђурић Миловановић.¹⁶

¹⁶ У питању је индивидуални рад са саговорником због осетљивости теме и стигме која још увек прати припаднике малих верских заједница у Србији; осим у насељу Локве, разговори са назаренима вођени су у Вршцу, Избишту, Стражи и Ечки; уп. Ђурић Milovanović 2009.

На следећем терену из овог циклуса, крајем јуна и почетком јула 2008, у тиму Балканолошког института радиле су и студенткиња Филолошког факултета у Београду Ема Станковић и Маријана Петровић Рињо са LASITO института, Париз (данас на Универзитету у Амијену), а истраживани су Румуни и Роми у јужнобанатским селима Ритишево, Стража, Војводинци и Месић. Са румунске стране, у истраживању су учествовале Марија Марин, Дана Михаела Замфир и Данијела Рауцу, Институт за лингвистику, Букурешт.

Румуни Ердџици у Банату (насеља Овча, Глогоњ, Јабука, Мали Торак – Бегејци и Јанков Мост), и посебно Ечка (Румуни Банаћани и Бањаша), истраживани су септембра 2009, а на овом, трећем по реду заједничком терену радиле су Б. Сикимић и А. Ђурић Миловановић. Са румунске стране су у истраживању поново учествовале Марија Марин и Данијела Рауцу, а организацију рада на терену помогао је Институт за културу Румуна Војводине из Зрењанина.

2.4 Мултиетничке заједнице североисточне Србије

Теренско истраживање Влаха североисточне Србије започето је 1999. године, а било је оријентисано на прикупљање што богатије језичке грађе да би се попунила једна велика празнина: о стању румунских говора у Банату постојале су солидне дијалектолошке студије, а о влашким говорима (и фолклору на овим говорима) постојали су само веома оскудни лингвистички подаци. Етнографска грађа, скупљена на терену у распону од скоро једног века, постојала је на српском језику. Стога, приликом одабира пунктова за истраживање у почетку рада није било никаквих преференција – све је било једнако важно и ургентно. Прва истраживања су тако, готово случајно, крајем 1999. обављена у влашким селима у долини Млаве (Кладурово и Дубочка, два унгурјанска насеља), а затим у околини Неготина (Душановац и Мокраће, два царанска насеља) и у самом граду Неготину. Почетком 2000. године, Б. Сикимић и студенткиња етномузикологије Ива Тарабић радиле су поново у околини Неготина – у српском селу Штубик и влашком (царанском) селу Кобишница, а априла исте године Б. Сикимић је радила у селу Подвршка код Кладова са Власима и Бањашима (захваљујући помоћи локалне месне канцеларије), те током маја и јуна – у унгурјанским селима Метовница и Злот, и царанским – Градсково и Халово, захваљујући помоћи и организацији Славољуба Гацковића.¹⁷

Почевши од лета 2002. године, започет је заједнички теренски рад са М. Петровић Рињо из Париза, када је тим (Маја Вукић и Б. Сикимић) обављао истраживања Бањаша у Лукову и Бањаша, Влаха и Бугара у Грљану. Сарадња са колегиницом Петровић Рињо, 'општим' дијалектологом, научно обликованим у Француској, са искуством теренског рада у разним земљама Европе и Азије, а истовремено носиоцем влашког говора, била је од

¹⁷ Грађа са ових почетних истраживања Влаха североисточне Србије објављена је на српском језику у: Сикимић 2001.

прворазредног значаја за све чланове истраживачког тима, пре свега због експлицитног захтева за документовањем комплетне интеракције на терену и развијања свести о истраживачу и истраживачком тиму као онима који, и после одласка са терена, остављају свој траг у истраживаној заједници.

Заједничка истраживања Срба и Влаха обављале су Маја Вукић и Б. Сикимић у селима Звездан и Гамзиград код Зајечара, још почетком маја 2002. У јуну 2002. Б. Сикимић је радила са Власима (Унгурјанима) у селу Житковица код Голупца, а јула исте године – са Бугарима у селу Дубље и Власима у селу Јасеново код Свилајнца. Интересовање за Бугаре иницирано је сарадњом са М. Вукић, која је и касније, током јуна 2003. радила са Бугарима у Великом Извору, Грљану и Вратарници код Зајечара (уп. Вукић 2004).

Током 2003. године обављен је низ тимских истраживања влашких насеља у којима су – уз Б. Сикимић, С. Ћирковић и А. Сореску Маринковић учествовали М. Петровић Рињо и Ненад Радосављевић, студент Филолошко-уметничког факултета у Крагујевцу. Тако су током августа 2003. истраживани Власи, Роми, Срби и Бањаша у селу Луково, затим Власи у селима Бачевица и Добро Поље код Бољевца (С. Ћирковић, Б. Сикимић, М. Петровић Рињо и Н. Радосављевић).¹⁸ Почетком септембра тим је радио у Бољетину код Доњег Милановца (уп. Sorescu Marinković 2005a), затим средином месеца у селима Лука и Валакоње код Бора, а С. Ћирковић и А. Сореску Маринковић учествовале су и на једној помани на салашу код Валакоња. Искуства са овог терена иницирала су истраживања Влаха гастарбајтера у Француској (Sorescu Marinković 2005b; Ћирковић 2006).

Боравак на терену града Неготина (истраживање лица расељених са Косова и Метохије) искоришћен је и за рад у српским селима Трњане и Рогљево код Неготина (мај 2003) (Б. Сикимић и С. Ћирковић; в. Ћирковић 2005a и Ћирковић 2005a), као и за рад у јужнијим тимочким насељима – Дебелица, Трновац и Дреновац код Књажевца.

Током јула 2005. организовано је велико тимско истраживање Срба, Влаха и Бањаша у околини Бољевца, са Аном Плотњиковом из Москве, у организацији Културног центра у Бољевцу (захваљујући директорки центра Емини Бранковић и Н. Радосављевићу). На терену су у екипи још радиле С. Ђорђевић, С. Ћирковић, А. Сореску Маринковић и Б. Сикимић. Истражена су следећа насеља: Луково, Мали Извор, Рујиште, Бољевац село, Ртањ, Илино.

Насеља општине Неготин истраживана су два пута током лета 2006. (почетком јула и крајем августа), захваљујући организацији и помоћи Музеја Крајине из Неготина и посебно етнолога и директорке Музеја Еме Петровић. У екипи су радили: С. Ћирковић (в. Ћирковић 2007), А. Сореску Маринковић, Б. Сикимић, М. Вучковић, С. Ђорђевић, Н. Радосављевић, Тијана Ашић (Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац), Веран Станојевић

¹⁸ Резултате теренских истраживања Влаха на основу разговора вођених на српском језику в. у: Ћирковић 2006 и Ћирковић 2007.

(Филолошки факултет, Београд) и М. Петровић Рињо. Са Србима су вођени разговори у насељима Видровац, Карбулово, Речка и Тамнич (ур. низ радова Смиљане Ђорђевић: 2007, 2008а, 2008б), а са Власима и Бањашима – у насељима Уровица и Михајловац; посебна пажња је посвећена гастарбајтерима на раду у Француској и њиховој језичкој компетенцији када је у питању француски језик (Ašić/Stanojević 2008).

Са колегама из Русије, октобра 2006, обављено је кратко истраживање у влашком селу Рановац (околина Петровца на Млави), које је обухватило и видео снимање годишње помане и магијског лечења, захваљујући организацији етнолога Пауна Ес Дурлића из Музеја у Мајданпеку (Б. Сикимић, С. Ћирковић, А. Сореску Маринковић и фолклористи из Москве – Андреј Мороз и Владимир Кљаус).

Током целог лета 2007. године обављана су тимска истраживања у насељима у околини Петровца на Млави и манастира Горњак, као својеврсна сакрална топографија манастира и култних места која му гравитирају. У рад на терену био је укључен цео истраживачки тим, а грађа је снимљена у следећим насељима: Бистрица, Ждрело, Шетоње, Ћовдин, Везичево и Бусур (Sikimić 2007). Први пут је у тимско истраживање активно била укључена Соња Петровић са Филолошког факултета у Београду, што је у великој мери усмерило њен педагошки рад са студентима ка прикупљању фолклорних збирки грађе у форми аудио и видео записа.

У истраживање унгурјанског насеља Волуја и Влаха Буфана у граду Мајданпеку (Sorescu Marinković 2009), октобра 2008, уз цео истраживачки тим, укључен је био и студент етнологије Александар Репецић. Кратка, допунска истраживања Влаха у селима у околини Бора (Злот и Горњане) обавиле су А. Сореску Маринковић и С. Ћирковић марта 2009.

На овој, сада већ врло репрезентативној и обимној грађи, настали су бројни теоријски радови и покушаји синтезе А. Сореску Маринковић и Б. Сикимић.¹⁹

2.5. Бањаша у Србији и региону

Истраживања Бањаша почињу 2002. године. Рад са Власима у Подвршки био је почетак интересовања за Бањаше, који је резултирао низом појединачних радова и тематским зборником (Сикимић 2008). Током августа 2002, Б. Сикимић и М. Петровић Рињо истраживале су Бањаше у друга два влашка насеља – Грљану (код Зајечара, још уз Бугаре) и Лукову (код Бољевца), али је иста година била и почетак специјализованог рада само са, некада веома малим бањашким заједницама.

¹⁹ Објављивани су теоријски и прегледни радови (Sorescu Marinković 2006b, 2006c), као и фолклорна грађа Сореску Маринковић 2006, Сикимић/Сореску Маринковић 2008).

Роми и Бањаша су истраживани у околини Београда: јула 2002. у Лазаревцу (Б. Сикимић и Лада Стевановић, данас у Етнографском институту САНУ), у Лукавици код Лазаревца и Обреновцу (Б. Сикимић; А. Сореску Маринковић је накнадно, октобра 2003, обавила опсежно истраживање у Бањаша у обреновачком насељу Музичка колонија). Б. Сикимић је са Јеленом Јовановић (данас у Словенији) посебно радила са Бањашима у селу Велики Црљени и са Ромима расељеним са Косова и Метохије у насељу Слана Бара у Новом Саду.

Уследила су прва заједничка истраживања Бањаша са антропологом Отилијом Хедешан током августа исте године: Бањаша у јужнобанатском насељу Долво, затим у околини Јагодине – Стрижило и Трешњевица (где се укључила и М. Илић у раду са Србима, в. Илић 2005). Бањаша су исте године истраживани у насељу Буковик код Аранђеловца (октобра месеца). Крајем новембра исте године поморавски Бањаша и Срби истраживани су у Суваји и Избеници (Б. Сикимић и Тања Петровић, в. Petrović 2003).

Једино насеље Бањаша мечкара (осим Маринкове Баре у граду Београду), Буковик код Аранђеловца, истраживала је Б. Сикимић октобра 2002, а марта 2003. поново, заједно са А. Сореску Маринковић. Следио је рад у Посаво-Тамнави: бањашко насеље Меховине код Владимираца (уз истраживање Срба из суседног села Лојанице), (током маја 2003); у тиму су радиле Драгана Ратковић, А. Сореску Маринковић, Б. Сикимић и С. Ћирковић (Раковић 2005 и Sorescu Marinković 2005). Започет је рад са Ромима и Бањашима у непосредној близини града Београда: у приградском насељу Калуђерица, јула 2003, (Б. Сикимић и Јованка Ђорђевић), и у централном градском насељу Маринкова Бара, августа 2003. (Б. Сикимић, А. Сореску Маринковић и С. Ћирковић, в. Ćirković 2005).

Током 2003. године радило се тимски и у најјужнијем бањашком насељу у Србији – у Бериљу код Прокупља (јула 2003) уз А. Сореску Маринковић и Б. Сикимић, са Србима је у истом селу радила Драгана Ратковић из Института за српски језик САНУ. Током октобра исте године, у неколико наврата истраживано је насеље Мала Иванча (са Србима је радила С. Ћирковић, са Бањашима – А. Сореску Маринковић и Б. Сикимић).

Психолог Александра Костић са Филозофског факултета у Нишу започела је истог лета своја теренска истраживања (у домену социјалне психологије) Бањаша и Рома у насељима у околини Алексинца у Тешици и Прћиловици.

Током 2004. године почињу систематска истраживања Бањаша у Војводини: марта месеца обављена су истраживања у Уљми (А. Сореску Маринковић, Б. Сикимић), и у новобечејском насељу Врањево (С. Ћирковић, А. Сореску Маринковић, Б. Сикимић). Маја месеца започето је истраживање Бањаша католика у Бачкој, захваљујући организацији Антона Чонке из Сенте, када се радило у Сонти, Апатину и Бачком Моноштору (М. Илић, Б. Сикимић

у сарадњи са антропологом Јенсом Јенсеном из Лајпцига), и нешто касније у насељу Адорјан код Сенте (Б. Сикимић, Јенс Јенсен и Теодор Мунтеану).

Велико тимско истраживање Бањаша обављено је у насељу Бродица код Кучева, крајем априла, овог пута у великој мери, сасвим непланирано, фокусирано на *брвна* за мртве, нађена на лицу места у насељу (Б. Сикимић, М. Илић, А. Сореску Маринковић, С. Ћирковић, ромолог из Париза Надеж Кувер и Отилија Хедешан).²⁰

Јуна 2004. истраживачки тим радио је у Прибоју и околини; основни циљ су били Каравласи у самом граду и селу Брнаре, а истраживачи су обавили разговоре и са Србима у суседним Крајчиновићима, као и са Бошњацима у селу Калафате (М. Илић, С. Ћирковић, Б. Сикимић и А. Сореску Маринковић).

Почетком октобра исте године (2004), истраживачки тим је поново радио са Бањашима у Поморављу, овог пута у насељу Осаоница код Трстеника, на иницијативу и уз подршку Бранислава Обрадовића из Берлина (С. Ћирковић, С. Ђорђевић, А. Сореску Маринковић, Б. Сикимић и Теодор Мунтеану). Бањаша су исте јесени, током октобра и новембра, истраживани и у Посаво-Тамнави, у граду Коцељева и насељу Памбуковица (Б. Сикимић, А. Сореску Маринковић и С. Ћирковић).

На основу почетних података, добијених током рада са Бањашима у поморавским насељима (2002), организовано је истраживање Бањаша у селу Орашје код Деспотовца, марта 2005. (Б. Сикимић, С. Ћирковић, А. Сореску Маринковић и С. Ђорђевић, в. Ђорђевић 2009).

Годину 2006. обележио је наставак истраживања ван граница Србије: у мају месецу обављена су истраживања Бањаша у Барањи (Хрватска) (А. Сореску Маринковић и Б. Сикимић), у насељима Дарда, Торјанци и Бели Манастир, а у организацији Института за антропологију из Загреба (в. Sorescu Marinković 2008). Овом истраживању претходио је краћи теренски рад А. Сореску Маринковић са Бањашима у Међумурју, у насељу Куршанец, јануара исте године, у сарадњи са историчарем Тонијем Марушићем из Вараждина.

Каравласи су нешто касније истраживани у Босни и Херцеговини, у Републици Српској, у насељима Лопаре и Бијељина, почетком јуна исте године (Б. Сикимић, захваљујући организацији и помоћи историчара Здравка Антонића, истраживање је обавила Б. Сикимић; в. Sikimić 2008).

После значајних података добијених на терену Барање показало се нужним допунско истраживање велике бањашке колоније у граду Апатину, па је поновљено тимско истраживање укључило и колонистичко село Пригревицу, јуна 2006. (С. Ћирковић, А. Сореску Маринковић, Б. Сикимић, С.

²⁰ Резултат овог обимног тимског рада остао је, за сада, само мањи прилог Sorescu Marinković 2009a.

Ђорђевић и Ана Јовановић, данас професор на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу).

У склопу интересовања за крвну жртву обављено је истраживање ромских ђурђевданских обичаја у граду Прокупљу, када је поново рађено и у Бериљу, маја 2007. (С. Ћирковић, А. Сореску Маринковић, Б. Сикимић, С. Ђорђевић и етнолог Сања Златановић из Етнографског института САНУ), захваљујући организацији Баје Саитовића из Прокупља.

У околини града Београда, у Рипњу, у коме постоји велико насеље Бањаша, тимска истраживања су обављана од маја до децембра 2008. (А. Сореску Маринковић, Б. Сикимић, С. Ћирковић, С. Ђорђевић и А. Ђурић Миловановић; уп. Ђурић Миловановић 2008).

Бањаша (*Рудар*) у североисточној Бугарској истраживани су августа 2008, у организацији Етнографског института и музеја БАН, Софија (на терену су радиле А. Сореску Маринковић и ромолог Магдалена Славкова).²¹

Треба напоменути и то да су током свих претходно наведених истраживања Румуна у Банату и Влаха североисточне Србије у истим насељима вођени разговори и са Бањашима и Ромима, па тако у Гребенцу (Бањаша), Локвама (Роми), Великом (Роми) и Малом (Бањаша) Торку, Куштиљу (Роми), Малом Средишту (Бањаша), Ритишеву (Роми), Стражи (Роми), Ечки (Бањаша), Подвршки (Бањаша), Лукову (Бањаша и Роми), Грљану (Бањаша), Уровици (Бањаша), итд.

2.6 Срби у дијаспори

2.6.1 Истраживање Срба у Белој Крајини, Словенија, представља дугогодишњи теренски рад Тање Петровић, почевши од 2001. године (финансиран у почетку од Аустријског фонда за унапређење науке), чији резултат, поред низа студија (Петровић 2002, 2004; Petrović 2003, 2004, 2005, 2007, 2009), представља и једна монографија објављена на словеначком и српском језику.²² Т. Петровић је врло брзо своја истраживања проширила и на рецентне имигрантске заједнице у Словенији (Petrović 2008). Током 2000. године бавила се истраживањем избеглица из Хрватске и Босне и Херцеговине у Србији (Petrović 2006).

2.6.2 Приближно у исто време почиње тимски рад у српским насељима у Мађарској, а ова истраживања су обављана тимски у три циклуса: септембра 2001. године радило се на Чепелској ади, јужно од Будимпеште, у селима Чип и Ловра (М. Илић, Б. Сикимић и М.

²¹ Грађа са овог терена интегрисана је у студију А. Sorescu Маринковић 2009.

²² На словеначком: Т. Petrović: Ne tu, ne tam: Srbi v Beli krajini in njihova jezikovna ideologija v procesu zamenjave jezika, Ljubljana: Založba ZRC, 2006; издање на српском: Срби у Белој Крајини: Језичка идеологија и процес замене језика, Београд: Балканолошки институт САНУ – ZRC SAZU, 2009.

Вучковић), у децембру следеће године (2002) М. Илић и Б. Сикимић радиле су у Медини, жупанија Толна, а децембра 2003. у мађарском делу Барање. Сва ова истраживања обављена су у организацији и уз финансијску подршку Српске самоуправе у Мађарској (Борислав и Катица Рус). У Барањи су истражене мале заједнице Срба у Вилању, Мохачу, Липови и Мађарбоји. М. Илић је самостално радила у јужнословенским насељима у Мађарској током јануара и марта 2008, и поново у септембру исте године; овог пута су нека насеља поново истраживана, а у неким се радило први пут (Чип – Szigetcsép, Сентандреја – Szentendre, Тукуља – Tököl и Чобанка – Csobánka).²³

2.7 Косово и Метохија

2.7.1 Истраживања северног Косова започета су августа 2001. у приватној организацији, али је део трошкова рада на терену сносио Балканолошки институт САНУ (у тиму су биле Б. Сикимић, М. Илић и Јелена Мартиновић, студент етномузикологије). Радило се у долини Ибра (Крњин, Кратина) и у неколико насеља на Рогозни (Врба, Врачево, Поткомње, Јошаница) и на Копаонику (Јелакце, Горње Граничане, Земаница), а делимичне резултате ових истраживања доноси краћа студија Sikimić (2008a).

У оквиру пројекта Института за српски језик САНУ који је финансирао Унеско („Словенски говори Косова и Метохије“), на терену Косова и Метохије је током 2003. године обављен низ веома систематских истраживања: априла 2003. радило се у свим српским селима Сиринићке жупе (Б. Сикимић и дијалектолог Радивоје Младеновић са Филолошко-уметничког факултета у Крагујевцу): Брезовица, Врбештица, Севце, Сушиће и Штрпце.²⁴ Током јуна месеца, Б. Сикимић је радила у Прилужју и околним насељима: Граце, Бабин Мост и Племетина (Сикимић 2005), а августа месеца – у Новом Брду (села Извор, Прековце и Зебинце); (уп. Сикимић 2009).

Истраживачки тим је био бројнији током јула месеца, када се радило у Косовској Митровици²⁵ и оближњим селима Србовац, Рударе, Звечан, Дољане, али и у нешто удаљенијим: Гојбуља, Црепуља и Брњак (Милош Луковић, С. Ћирковић, Владан Јовановић, Бојана Милосављевић и Б. Сикимић).

²³ На основу теренске грађе прикупљене код Срба у Мађарској настао је низ студија: Илић 2003, 2005, 2005a 2007, 2008, 2009, Пић 2008; Сикимић 2003, 2004, 2006 и Sikimić 2003, 2009.

²⁴ Секундарна анализа примењена је у раду Светлане Ћирковић 2005b.

²⁵ Резултати теренских истраживања града Косовске Митровице објављени су у студији Луковић 2005a.

Током јула 2003, М. Илић је радила у околини Витине у Косовском Поморављу (село Врбовац), а резултати су објављени у студијама: Илић 2004 и 2007. Од августа 2003. и Сања Златановић започиње серију истраживања у Косовском Поморављу, у околини Витине, која су у великој мери одредила њен будући научни рад (са њом су на терену радили фолклориста Валентина Питулић и лингвиста Станислав Станковић са Филозофског факултета у Косовској Митровици).

Децембар 2004. био је почетак рада у Ибарском Колашину, где је у два наврата практично покривено свако насеље (у тиму су били Милош Луковић, Б. Сикимић, С. Ћирковић и С. Ђорђевић, уз фармацеута Миљану Стојановић). Рад у Ибарском Колашину је настављен крајем маја 2005. године, и проширен је на три севернометохијска села (Суво Грло, Бање, Црколез) и на Бањску.²⁶ Истог лета су Б. Сикимић и С. Ћирковић су обавиле опсежно истраживање Бањске и околних села.

2.7.2 Пројекат Института за српски језик САНУ „Словенски говори на Косову и Метохији“ – који је током 2003. финансирао Унеско, обухватио је и рад са расељеним лицима са Косова и Метохије. М. Илић је током прве половине године радила са расељеним лицима у избегличким центрима у Лештанима и Калуђерици, а затим у селу Мајур код Јагодине. Рад са избеглицама био је и почетак обуке млађих истраживача, те су тако Б. Сикимић и С. Ћирковић заједно радиле од децембра 2002. у Панчеву, затим, од јануара до маја 2003. у Смедереву (центар „Здраво да сте“, центар „Радианац“, приватни смештај) (Илић et al 2003; Сикимић 2004а; Ћирковић 2004, 2005, 2007, 2008, 2009), а крајем априла – са расељеним лицима смештеним у хотелу у Неготину.

Милош Луковић је посебно радио са расељеним лицима арумунског порекла у Београду (Луковић 2004). У региону јужне Србије (Медвеђа) М. Луковић радио је септембра 2003. са расељеним лицима, а истом приликом обавио је и истраживања културних места у околини Лебана (в. Луковић 2008). Знатно касније, лета 2006. године, тим је током истраживања Бољевца и суседних српских и влашких насеља радио и са расељеним лицима у центру привременог смештаја на Ртњу.

²⁶ Резултат ових истраживања објављен је у целовитом зборнику *Ибарски Колашин. Природа и традицијска култура* чији је издавач био Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Крагујевцу 2009; али су неки радови настали на основу теренског рада у Ибарском Колашину објављени и на другим местима: Ђорђевић 2005, Ћirković 2006а, 2008.

2.8 Гранични региони

- 2.8.1 *Пчиња*. Истраживања Пчиње, започета 1999. године, Б. Сикимић је наставила у оквиру тимског рада лета 2001, са колегама етнологима из Македоније (Анета Светијева, Весна Петреска, Соња Зоговић, Љупче Ристески, Владимир Боцев, Зоранчо Малинов и неколико млађих колега из Музеја у Куманову), у оквиру међународног пројекта „Пирајхме“. Овај пројекат је имао за циљ паралелан етнолошки и фолклористички рад на тему постојећих археолошких налазишта и праћење континуитета култних места. Тимски рад је, даље, подразумевао и специјализацију истраживача по темама, па је Б. Сикимић радила углавном дечији фолклор, метеорологију и традицију прављења црепуља. Радило се у насељима источно и североисточно од Куманова (Мургаш, Арбанашко, Бајловце и Скачковце). Терену Пчиње се Б. Сикимић вратила августа 2005, захваљујући организацији медијевисте Данице Поповић из Балканолошког института САНУ. Тема истраживања био је сакрални простор на територији Врањске епархије, а разговори су вођени у околини манастира Прохор Пчињски (села Јабланица, Старац и Чипчије у које је приступ био могућ само преко територије Македоније). У екипи је једини лингвиста био аутор овог прилога, а остали чланови су – уз Даницу Поповић – били историчари уметности Светлана Макуљевић и Бранислав Цветковић.
- 2.8.2 *Санџак*. Занимање за Санџак започето је као резултат сазнања о постојању мале групе *Каравлаха* (Бањаша) у околини Прибоја, крајем јуна 2004, када су, уз малобројне Каравлахе, истражена и насеља Крајчиновићи и Калафате (Б. Сикимић, М. Илић, С. Ђирковић, С. Ђорђевић и А. Сореску Маринковић). Крајем августа, исти тим је са студентима етномузикологије из Београда обављао истраживања у оквиру пројекта „Српске народне епске песме и њихов културни израз“, који је финансирао Унеско, а реализовао Институт за књижевност и уметност из Београда, када се радило у самом граду Прибоју и насељима Заостро, Крајчиновићи, Забрђе, Бучје, Крњача и Мажићи. Оба истраживања организовао је Дом културе из Прибоја и његов директор Фарук Диздаревић. Смиљана Ђорђевић је нешто касније исте године истраживала гусларе у околини Нове Вароши.
- 2.8.3 *Дурмиторско подручје*. Истраживања М. Луковића у црногорским општинама Шавник и Жабљак, јуна 2005, и Плужине, септембра 2006, уз подршку локалних општина, имала су за циљ реконструкцију траса старих, средњовековних караванских путева, у светлу језичких и културних миграција (уп. Луковић 2005, 2010).
- 2.8.4 *Буњевци*. Рад са Буњевцима у северној Бачкој ослања се на искуства стечена у раду са католичким заједницама Баната (Хрвати кајкавци, Бугари Павлиќјани, Чеси), а започет је на терену почетком јуна 2009, и настављен крајем августа исте године са следећим сарадницима: М. Илић, М. Вучковић, М. Мандић, С. Ђорђевић. У истраживањима су

учествовали и лингвисти Љиљана Недељков и Жарко Бошњаковић, професори Филозофског факултета из Новог Сада. Радило се у следећим насељима: Стари Жедник, Бајмок, Ђурђин, Мала Босна и Суботица. Организацију рада на терену обавио је Буњевачки национални савет из Суботице. Истраживање дечијег говора у школама у којима је уведена настава буњевачког говора започела је Мирјана Мандић.

2.9 Роми, Ашкалије и Египћани у Београду

'Изнуђени' терен представља континуирани рад у картонским насељима и ромским заједницама у граду Београду, започет новембра 2008, када су истраживани Блок 45, Карабурма и Маринкова Бара (А. Сореску Маринковић, Б. Сикимић, С. Ћирковић). Картонско насеље из Блока 45 на Новом Београду чиниле су у време истраживања три одвојене целине: група *барака* (термин који користе становници насеља за своје импровизоване зграде, без легално спроведене струје и воде) Бањаша из Прђиловице, група барака Рома из Лаћарка, и релативно сређена група барака Ашкалија.²⁷ На Карабурми, са друге стране Миријевског потока, постоји полуурбанизовано насеље Ашкалија, који су једним делом репатријанти из западне Европе, а Маринкова бара је и даље централна градска колонија Бањаша, староседелача Београда. Разговори су вођени са Бањашима, носачима на аутобуској станици.

Најобимнија истраживања током 2009. обављана су на територији града Београда: тема су били Роми Арлије досељени из Прешева и Бујановца у насељима Партизански пут и Циганске рупе, почевши од Ђурђевдана, 2009. Непосредно после Ђурђевдана, цео тим је био позван да учествује у свадби која се одвијала у насељима Циганске рупе и Борча (од 11. до 18. маја 2009), у истој заједници тим је учествовао у Рамазан Бајраму и истраживању савремене ромске музике. У тиму су радили Б. Сикимић, С. Ћирковић, М. Мандић, С. Ђорђевић и Александар Репецић.

2.10 Радници у иностранству

Квалитативна истраживања радника на привременом раду у Француској (Срба, Рома Влаха и Бањаша) у сарадњи са тимом Балканолошког института започели су Тијана Ашић и Веран Станојевић у Бољевцу и Уровици код Неготина, током лета 2006, а наставили током лета 2007. у насељима око Петровца на Млави. Т. Ашић је своја истраживања гастарбајтера из Француске наставила и током њиховог редовног летњег одмора 2008. и 2009. у Врњачкој Бањи.

²⁷ Прелиминарне резултате овог рада са Ашкалијама у картонском насељу код Блока 45 на Новом Београду изнела је С. Ћирковић на годишњем скупу *Gypsy Lore Society*, одржаном августа 2009. у Хелсинкију (Финска), као и на конференцији *Roma, Ashkali, Egyptians in former Yugoslavia*, одржаној јануара 2010. године у Гисену (Немачка).

Током 2009. године, М. Илић је започела рад са гастарбајтерима у Бечу (радила је у периоду од марта до маја).

3. Шта даље на терену?

Због веома широког захвата, како територијално тако и проблемски, пред истраживачким тимом стоји још доста незавршеног посла. Теренска истраживања Буњеваца, започета средином 2009. године, планирана су као трогодишњи пројекат који би требало да обухвати и буњевачка насеља у Сомбору и околини, као и у Мађарској. Почетак рада са Србима у Румунији јесте задатак који се годинама одлагао због непостојања финансијских средстава и организационе помоћи за конкретно теренско истраживање. Мултиетничка насеља јужног Баната (Долово, Делиблато и Мраморак) планирана су као четврти наставак заједничког рада у оквиру постојеће сарадње са Румунском академијом наука. Од посебног значаја се чини наставак темељних истраживања Рома, Ашкалија и Египћана²⁸ на њиховим (ромским и албанским) говорима, за шта у овом тренутку не постоје озбиљне могућности.

Рад у (новим) граничним регионима био је само назначен: било би важно наставити рад у Санџаку и у Пчињском округу (рубне зоне према Косову и Метохији: Прешево и Бујановац, а затим и према Македонији: општине Трговиште и Босилеград). Својевремено су била планирана и истраживања трансграничног, банатског континуитета малих етничких група – Хрвата кајкаваца у Кечи, Чеха (колоније у планинском делу Баната) и Карашевака.

Истраживања Влаха могла би се допунити радом у Поморављу и широј околини града Кладова. Истраживања обављена у области Петровца на Млави (2007) била су замишљена као део ширег рада у хомољским селима (околина Жагубице), односно као „поновљени терен“ након једног века од етнографских истраживања Саве Милосављевића (1913) и након шездесет година после румунског дијалектолога Емила Петровића (Sikimić 2007). Неки значајнији региони у којима постоје стара насеља Бањаша остали су такође су до сада неистражени (Мачва, град Шабац, околина Пожаревца и северни Банат).

Истраживање неопротестантских заједница у Банату требало би заокружити и радом са другим етничким групама – Мађарима, Словацима (до сада се радило са Србима, Румунима, Ромима и Бањашима).

Посебна пажња би морала бити посвећена адекватном архивирању постојеће снимљене грађе.²⁹ Модел архивирања морао би да буде уједначен за све сличне базе података, а језик и начин презентирања база података јесте

²⁹ Прихватљив модел архивирања аудио грађе развијен је у Институту за српски језик САНУ за потребе пројекта „Језик и идентитет у Републици Србији“, 2008.

посебан проблем, јер је архивирана грађа тренутно намењена само локалним корисницима. За спољне кориснике, пре свега за интернет претраживање, потребан је превод датотеке на неки светски језик, или бар на језик на коме је разговор вођен.

4. Завршна разматрања

Тешко је дати тачне податке о количини снимљене и депоноване грађе, пре свега зато што су у Балканолошком институту архивиране мастер касете са пројекта „Словенски говори на Косову и Метохији“ са преко 550 снимљених сати (дигиталне копије се чувају у Институту за српски језик САНУ, који је био носилац пројекта), а неколико сарадника није стално запослено у Балканолошком институту САНУ, па је правни статус постојеће грађе још увек нејасан. Укупна расположива грађа са терена Косова и Метохије тако износи преко 1 000 сати, грађа на румунским говорима – најмање 200 сати, остала различита грађа на разним словенским говорима (и на српском језику као нематерњем) – још око 500 сати. Снимљену теренску грађу једним делом чини и корпус говора (готово) искључиво усмене традиције (говори Бањаша, Влаха и Бугара Палћана).

Значај тимског рада на терену данас се не може доводити у питање. Један од узгредних успеха представља и утицај на колеге који су кроз тимски рад прошли неки облик искуства теренског рада, и касније усмеравали своје студенте у том правцу. Тим је једнако отворен за студенте филологије, етнологије, етномузикологије, који пак током редовних студија не добијају адекватну практичну обуку за рад на терену. Свесни могућих ограничења снимљене грађе, чланови тима су у аналитичком делу свог истраживачког посла повремено преиспитивали могућности секундарне анализе, односно 'употребљивости' постојеће грађе за друге потенцијалне кориснике.

Ван овог прегледа остали су правни аспекти стварања звучних архива / 'усмених корпуса', њихово коришћење и чување, односно уклапање у правне и политичке оквире Србије, али је потребно нагласити да су одговарајуће методе одавно развијене у другим земљама и да предвиђају цео ланац ангажованих стручњака – од лингвиста преко правника, до архивара. У време када је овај прилог написан (2009), постојећи 'усмени корпуси' у Србији (израђивани углавном за лингвистичке потребе) нису умрежени и веома су далеко од добијања статуса заштићене нематеријалне баштине.

Литература

Вечански 2003 – Љ. Вечански: *Бока у Банату*, Панчево: Историјски архив.

Вукић 2004 – М. Вукић: Тетевенски Бугари у источној Србији, *Скривене мањине на Балкану* (Б. Сикимић, ур.), Београд: Балканолошки институт САНУ.

- Вучковић 2007 – М. Вучковић: Други у дискурсу Марка Гурана, *Българските острови на Балканите*, Софија.
- Вучковић 2008 – М. Вучковић: Болгары – это мы или другие? *Etnolingwistyka. Problemy języka i kultury* 20, Lublin.
- Ђорђевић 2005 – С. Ђорђевић: Један тренутак савременог гуслања – гуслар Слободан Глигоријевић, *Живот у енклави* (Б. Сикимић, ур.), *Лицеум* 9, Крагујевац.
- Ђорђевић 2007 – С. Ђорђевић: Етиолошка предања о настанку голуbacher мушице из околине Неготина: творбени потенцијал архитектста, *Књижевност и језик* LIV 3/4, Београд.
- Ђорђевић 2008 – С. Ђорђевић: Крвна жртва као део механизма формирања сепаратног идентитета Срба колониста у Омољици, *Крвна жртва – трансформације једног ритуала* (ур. Б. Сикимић), Београд.
- Ђорђевић 2008а – С. Ђорђевић: Бајања из Тамнича код Неготина (грађа и коментари), *Браничево* LIV/1-2, Пожаревац.
- Ђорђевић 2008б – С. Ђорђевић: Магијски текст бајања: између вербалног табуа и фолклоризма, *Српско усмено стваралаштво* (Н. Љубинковић, С. Самарџија, ур.), Београд: Институт за књижевност и уметност.
- Ђорђевић 2009 – С. Ђорђевић: „Превођење” фолклора – Једно бањашко предање о стицању јуначке снаге, *Моћ књижевности*. In *metoigam* Ана Радин (ур. М. Детелић), Београд.
- Ђурић Миловановић 2008 – А. Ђурић Миловановић: Крвна жртва: између Рипња и беле Цркве, *Крвна жртва: трансформације једног ритуала* (Б. Сикимић, ур.), Београд: Балканолошки институт САНУ.
- Илић et al 2003 – М. Илић, В. Јовановић, Б. Милосављевић, Д. Ратковић, Б. Сикимић, С. Ћирковић: Култна места Косова и Метохије, *Баштина* 15, Лепосавић.
- Илић 2003 – М. Илић: Чипска свадба у казивању Јелене Љубе Николић, *Етнографија Срба у Мађарској* 4, Будимпешта.
- Илић 2004 – М. Илић: Мит између фикције и факције. *Избегличко Косово*, *Лицеум* 8, Крагујевац.
- Илић 2005 – М. Илић: Тајно знање: Бог ми то дароваја. *Живот у енклави*, *Лицеум* 9, Крагујевац.
- Илић 2005а – М. Илић: Фолклорни текст у процесу заборавља, *Гласник Етнографског института САНУ* LIII, Београд.
- Илић 2005б – М. Илић: Ка етнолингвистичком речнику чипских Срба – етнолингвистички дискурс у етнодијалекатском тексту, *Положај и идентитет српске мањине у југоисточној и централној Европи*, Београд: САНУ.

- Илић 2006 – М. Илић: Социјални простор у фолклорним анегдотама – наративи Саве Сокића из Медине, *Етнографија Срба у Мађарској* 5, Будимпешта.
- Илић 2007 – М. Илић: Фолклорна анегдота: између индивидуалног и колективног – теренска истраживања Срба у Медини (Мађарска), *Гласник Етнографског института САНУ* LV/1, Београд.
- Илић 2008 – М. Илић: Когда „они“ становају „ми“ а когда „они“? Устниј дискурс сербов из Венгрии, *Etnolingwistyka. Problemy języka i kultury* 20, Lublin.
- Илић 2009 – М. Илић: Динамика језичке и социјалне промене: о мањинским језицима у Мађарској с посебним освртом на српски језик, *Јужнословенски филолог* XLV, Београд.
- Луковић 2004 – М. Луковић: Цинцари у Урошевцу и другим „Косовским железничким варошима“. Прилог историји Цинцара у Србији, *Гласник Етнографског института САНУ* LII, Београд.
- Луковић 2005 – М. Луковић: Заједничка граница области Косача и области Бранковића јужно од реке Таре, *Balkanica* XXXV, Belgrade.
- Луковић 2005а – М. Луковић: Историјске, урбано-демографске и социјалингвистичке особености Косовске Митровице, *Живот у енклави, Лицеум* 9, Крагујевац.
- Луковић 2008 – М. Луковић: Курбан на врху Петрове горе у јужној Србији, *Крвна жртва на Балкану* (Б. Сикимић, ур.), Београд: Балканолошки институт САНУ.
- Луковић 2010 – М. Луковић: Трасе средњовековних путева на дурмиторском подручју, *Зборник Шћепан Поље и његове светиње кроз вјекове*, Беране: Свевиђе.
- Мандић 2007 – М. Мандић: Замена језика: анализа језичких способности једног ромског детета, *Друштвене науке о Ромима у Србији* (Ј. Тадић, Г. Башић, ур.), Београд: Одељење друштвених наука САНУ.
- Милосављевић 1913 – С. Милосављевић: Обичаји српског народа из среза Хомољског, *Српски етнографски зборник* 19, Београд.
- Петровић 2002 – Т. Петровић: Етнолингвистичка грађа о Божићу код Срба у Белој Крајини, *Јужнословенски филолог* LVII, Београд.
- Петровић 2004 – Т. Петровић: Традиционална култура Срба у Белој Крајини у светлу процеса замене језика, *Исследования из славјанској диалектологији* 10, *Терминологическај лексика материјалној и духовној култури*, Москва.
- Плотникова 1996 – А. А. Плотинова: *Материјали за етнолингвистичког изучења балканославјанског ареала*, Москва.

- Плотникова 2004 – А. А. Плотникова: *Этнолингвистическая география Южной Славии*, Москва: Индрик.
- Ратковић 2005 – Д. Ратковић: Разговор на гробљу: језик Свете Станковића, *Бањаша на Балкану. Идентитет етничке заједнице* (Б. Сикимић, ур.), Београд: Балканолошки институт САНУ.
- Сикимић 2000 – Б. Сикимић: Терминологија производње дрвеног угља у с. Равна Гора, *Јужнословенски филолог* LVI/3–4, Београд.
- Сикимић 2000а – Б. Сикимић: Магија мешења хлеба, *Српски језик* 5, Београд.
- Сикимић 2001 – Б. Сикимић: Сведи црева мотају, *Култ светих на Балкану*, (М. Детелић, ур.), *Лицеум* 5, Крагујевац.
- Сикимић 2003 – Б. Сикимић: Срби на Чепелској ади, етнолингвистички поглед, *Етнографија Срба у Мађарској* 4, Будимпешта.
- Сикимић 2004 – Б. Сикимић: Актуелна теренска истраживања дијаспоре: Срби у Мађарској, *Теме* 2, Ниш.
- Сикимић 2004а – Б. Сикимић: Тај тешко да гу има у књиге, *Лицеум* 8, *Избегличко Косово* (Б. Сикимић, ур.), Крагујевац.
- Сикимић 2005 – Биљана Сикимић: Енклава Прилужје: слика о другом, *Живот у енклави, Лицеум* 9 (Б. Сикимић, ур.), Крагујевац.
- Сикимић 2006 – Б. Сикимић: Нови звучни архиви и транскрипти језичке грађе, *Свет речи* 19-20, Београд.
- Сикимић 2006а – Б. Сикимић: Интердисциплинарни приступ у истраживању традиционалне духовне културе данас, *Неговање и заштита нематеријалне баштине у Србији*, Стручни скуп о нематеријалној баштини, Зборник радова 2, Београд.
- Сикимић 2006б – Б. Сикимић: Две мањине: Срби и Бањаша у Мађарској, *Етнографија Срба у Мађарској* 5, Будимпешта.
- Сикимић 2007 – Б. Сикимић: *Идем свуда по иностранство са мојима децама, Друштвене науке о Ромима у Србији* (Љ. Тадић, Г. Башић, ур.), Београд: Одељење друштвених наука САНУ.
- Сикимић 2007а – Б. Сикимић: Бугари као скривена мањина, *Българските острови на Балканите*, Софија.
- Сикимић 2007б – Б. Сикимић: Етнолингвистички и социоллингвистички концепти о мањинама на Балкану, *Положај националних мањина у Србији*, Београд: САНУ.
- Сикимић 2008 – Б. Сикимић: Путеви гурбана у Србији: сећање и истраживачка конструкција, *Крвна жртва. Трансформације једног ритуала* (Б. Сикимић, ур.), Београд 2008.

- Сикимић 2008а – Б. Сикимић: Етнолингвистички теренски рад: концептуализација ризика, *Слике културе некад и сад*, Зборник радова Етнографског института САНУ, Београд.
- Сикимић 2009 – Б. Сикимић: Вампировић у Новом Брду: политика транскрипције и интерперформативност, *Моћ књижевности, in тетоторијат Ана Радин* (Мирјана Детелић, ур.), Београд: Балканолошки институт САНУ.
- Сикимић/Сореску Маринковић 2008 – Б. Сикимић, А. Сореску Маринковић: Нови теренски записи мотива о прогоњеној девојци: влашке варијанте, *Српско усмено стваралаштво* (Н. Љубинковић, С. Самарџија, ур.), Београд: Институт за књижевност и уметност.
- Сореску Маринковић 2006 – А. Сореску Маринковић: Бајања из Подгорца, *Развитак XLVI*, број 223-224, Зајечар.
- Сореску Маринковић 2007 – А. Сореску Маринковић: *Могућности конструкције мањинског идентитета: једна биографска прича Румуна из Војводине, Положај националних мањина у Србији* (В. Становчић, ур.), Београд: САНУ.
- Сореску Маринковић 2009 – А. Сореску Маринковић: *Самодива* код Влаха: Интерпретација и реинтерпретација фолклорног текста, *Моћ књижевности: In тетоторијат Ана Радин* (ур. Мирјана Детелић), Београд: Балканолошки институт САНУ.
- Толстој 2002 – С. Н. Толстој: Словенска етнолингвистика: проблеми и перспективе, *Глас СССХСIV*, Одељење језика и књижевности 19, Београд.
- Ћирковић 2004 – С. Ћирковић: Мек леб ко сунђур да једеш, *Лицеум* 8, *Избегличко Косово* (Б. Сикимић, ур.), Крагујевац.
- Ћирковић 2005 – С. Ћирковић: *Терминологија црепуљарства код Срба на Косову и Метохији*, Београд: Филолошки факултет, магистарски рад (рукопис).
- Ћирковић 2005а – С. Ћирковић: Изливање воде на Велики четвртак у селима у околини Неготина. *Зборник Матице српске за славистику* 67, Нови Сад.
- Ћирковић 2005б – С. Ћирковић: Перцептивна димензија грнчарске терминологије: Веселин Герић, последњи грнчар из Штрпца, *Лицеум* 9, *Живот у енклави* (ур. Б. Сикимић), Крагујевац.
- Ћирковић 2006 – С. Ћирковић: (Етно)лингвистичка истраживања Влаха у Србији, *Проблеми словенске филологије XIV*, Тимишоара.

- Ћирковић 2007 – С. Ћирковић: Етнички стереотипи о Ромима у Србији: прагмалингвистичка анализа, *Друштвене науке о Ромима у Србији*, Београд: САНУ.
- Ћирковић 2007а – С. Ћирковић: Традиционална култура Влаха североисточне Србије: Могућности секундарне анализе теренске грађе, *Положај националних мањина у Србији* (В. Становчић, ур.), Београд: САНУ.
- Ћирковић 2008 – С. Ћирковић: Курбан за мртве. Антропололингвистичка и когнитивнолингвистичка анализа временских категорија, *Крвна жртва. Трансформације једног ритуала* (Б. Сикимић, ур.), Београд: Балканолошки институт САНУ.
- Ћирковић 2009 – С. Ћирковић: Стратегије у структурисању усменог наратива: загробни живот у религијском контексту, *Моћ књижевности. In Memoriam Ана Радин* (М. Детелић, ур.), Београд: Балканолошки институт САНУ.
- Ашић/Станојевић 2008 – Т. Ашић Т, V. Stanojević: L'emploi des temps verbaux chez les locuteurs non-natifs du français – le cas des gastarbeiters serbes, valaques et tziganes, *The Romance Balkans* (В. Sikimić, Т. Ašić, eds), Belgrade: Institute for Balkan Studies.
- Бошковић Стули 2006 – М. Bošković Stulli: *Priče i pričanje. Stoljeća usmene hrvatske proze*, Zagreb: Matica hrvatska.
- Čapo Žmegač 2006 – J. Čapo Žmegač: Etnolog i njegove publike: O restituciji etnografskih istraživanja, *Etnologija bliskoga: Poetika i politika suvremenih terenskih istraživanja* (J. Čapo Žmegač, V. Gulin Zrnić i G. Šantek, ur.), Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.
- Ćirković 2005 – S. Ćirković: Od Kavkaza do Banjice: Мећкари, *Бањаши на Балкану. Идентитет етничке заједнице* (Б. Сикимић, ур.), Београд: Балканолошки институт САНУ.
- Ćirković 2005а – S. Ćirković: Jedan vlaški običaj među Srbima. *Radovi simpozijuma „Banat istorijska i kulturna prošlost“*. Timișoara – Novi Sad – Reșița: Rumunsko društvo (fondacija) za etnografiju i folklor iz Vojvodine.
- Ćirković 2006 – S. Ćirković: Izrada crepulja kod Vlaha u severoistočnoj Srbiji, *Radovi simpozijuma „Banat – istorijska i kulturna prošlost“ VII*, Novi Sad–Pančevo: Rumunsko društvo (fondacija) za etnografiju i folklor iz Vojvodine.
- Ćirković 2006а – S. Ćirković: Linguistic anthropology of enclaves: possibilities of transcript analysis, *Symposia. Journal for Studies in Ethnology and Anthropology*, Craiova: Regional Museum of Oltenia.

- Ćirković 2007 – S. Ćirković: Bože me oprosti šta ću pričam pred tobom, *Petničke sveske* 62, *Antropologija*, Valjevo.
- Ćirković 2007a – S. Ćirković: Temporal Dimensions of Kurban for the Deceased: Refugees from Kosovo and Metohija, *Kurban in the Balkans* (B. Sikimić, P. Hristov eds), Belgrade: Institute for Balkan Studies SASA.
- Ćirković 2008 – S. Ćirković: Stvarnost kosovske enklave: autopercepcija tradicionalnog lečenja, *Savremena kultura Srba na Kosovu i Metohiji* (S. Nedeljković, ur.), Kruševac: Baštinik.
- Đurić 2007 – A. Đurić: The cross with four pillars as the center of religious gathering: Discussing micro regional identity, *Journal for Southeast European Anthropology Ethnologia Balkanica* 11.
- Đurić 2008 – A. Đurić: Memory, evocation, representation – „private museums“ in a Romanian village in Serbian Banat, *Cultural Spaces and Archaic Background*, Ed. Universităţii de Nord şi Ed. Ethnologica, Baia Mare.
- Đurić Milovanović 2009 – A. Đurić Milovanović: Minorităţi duble şi invizibile: românii năzărineni din Voivodina [*Dvostruke i skrivene manjine – Rumuni nazareni u Vojvodini*], *Anuar - Institutul de Cultură al Românilor din Voivodina*, Zrenjanin.
- Halilovich 2008 – H. Halilovich: Etika, ljudska prava i istraživanje: etnografija u posleratnoj Bosni i Hercegovini, *Narodna umjetnost* 45/2, Zagreb.
- Ilić 2005 – M. Ilić: Izgubljeno u prevodu: Romi u diskursu Srba iz Trešnjevce, *Бањаша на Балкану. Идентитет етничке заједнице* (Б. Сикимић, ур.), Београд: Балканолошки институт САНУ.
- Ilić 2007 – M. Ilić: A Shift in Ethics: Serb/Albanian conflict in the vernacular discourse of a conjurer from Kosovo, *Zeitschrift für Balkanologie* 43/2, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Ilić 2008 – M. Ilić: Oral History: From Autobiographical to “Collective” Narrative – Serb Oral Discourse on the Expulsion of Germans from Hungary, *Grenzüberschreitungen. Traditionen und Identitäten in Südosteuropa. Festschrift für Gabriella Schubert* (W. Dahmen, P. Himstedt-Vaid, G. Ressel, eds.), Wiesbaden: Harrasowitz Verlag.
- Marks/Lozica 2008 – Lj. Marks, I. Lozica: Folkloristička istraživanja u Hrvatskoj u 20. stoljeću, *Словенски фолклор и фолклористика на размеђи два миленијума* (Ј. Раденковић, ур.), Београд: Балканолошки институт САНУ.
- Petrović 2003 – T. Petrović: Traditional culture and identity of Roma in two contexts: Religious practices of Roma people in Srednja vas (Slovenija) and Suvaja (Serbia), *Roma religious culture*, Niš.

- Petrović 2003a – T. Petrović: Terenska istraživanja Srba u Beloj Krajini u Sloveniji, *Lingvističke aktuelnosti* 10, <http://www.asusilc.net/aktuelnosti/?p=354>;
- Petrović 2004 – T. Petrović: Multicultural and Intercultural Patterns in the Slovene Region of Bela Krajina, *Perspectives of Multiculturalism: Western & Transitional Countries*, (M. Mesić, ed.), Zagreb..
- Petrović 2005 – T. Petrović: The Serbs of Bela Krajina between local and national identity (R. Detrez, P. Plas, eds.), *Developing cultural identity in the Balkans : convergence vs. divergence* (Multiple Europes, no. 34), Brussels: P.I.E. - Peter Lang.
- Petrović 2005a – T. Petrović: Pravoslavne vasi v Beli Krajini in razmerje med identiteto in dediščino (J. Hudales, N. Visočnik, ur.), *Dediščina v rokah stroke* (Zbirka Županičeva knjižnica, št. 14), Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo.
- Petrović 2006 – T. Petrović: Language ideologies in contacts : the case of refugees from Croatia and Bosnia-Herzegovina in Serbia, *Marginal linguistic identities : studies in Slavic contact and borderland varieties* (D. Stern, Ch. Voss, eds.), Wiesbaden: Harrassowitz.
- Petrović 2007 T. Petrović: The Serbs of Bela Krajina and imagined communities in Southeastern Europe, *Jahrbücher für Geschichte und Kultur Südosteuropas*, Bd. 7.
- Petrović 2008 – T. Petrović: Kurban kao transnacionalna praksa: kurban kod muslimana u Sloveniji, *Крвна жртва. Трансформације једног ритуала* (Б. Сикимић, ур.), Београд: Балканолошки институт САНУ.
- Petrović 2009 – The Language and Identity of the Serbs in Southern Slovenia, *(Hidden) Minorities. Language and Ethnic Identity between Central Europe and the Balkans* (Ch. Promitzer, K-J. Hermanik, E. Staudinger, eds), Lit Verlag GmbH & Co. KG, Wien.
- Petrović 2006 – T. Petrović: *Ne tu, ne tam: Srbi v Beli krajini in njihova jezikovna ideologija v procesu zamenjave jezika*, Ljubljana: Založba ZRC.
- Sikimić 2003 – B. Sikimić: Terenska istraživanja u Medini, Mađarska, *Lingvističke aktuelnosti* 10, Beograd, <http://www.asusilc.net/aktuelnosti/?p=355>;
- Sikimić 2007 – B. Sikimić: Tragom terenskih istraživanja Emila Petrovića u Srbiji: Čokešina, Lokve i Ždrelo, *Probleme de filologie slavă XV*, Timișoara.
- Sikimić 2008 – B. Sikimić: Karavlahs in Bosnia and Herzegovina today, *The Romance Balkans* (B. Sikimić, T. Ašić, eds.), Belgrade: Institute for Balkan Studies.
- Sikimić 2008a – B. Sikimić: Crkvine severnog Kosova 2001: u traganju za istraživačkom metodom, *Savremena kultura Srba na Kosovu i Metohiji* (S. Nedeljković, ur.), Kruševac: Baštinik.

- Sikimić 2009 – B. Sikimić: Being 'Hidden' within a Minority. The Adoption of Bulgarians into the Ethnic Group of Serbs in Hungary, (*Hidden Minorities. Language and Ethnic Identity between Central Europe and the Balkans* (Ch. Promitzer, K-J. Hermanik, E. Staudinger, eds), Lit Verlag GmbH & Co. KG, Wien.
- Sorescu Marinković 2005 – A. Sorescu Marinković: Napolitanci iz Mehovina, *Бањаши на Балкану. Идентитет етничке заједнице* (Б. Сикимић, ур.), Београд: Балканолошки институт САНУ.
- Sorescu Marinković 2005a – A. Sorescu Marinković: Boljetin – o paradigmă a singurătății, *Radovi simpozijuma „Banat - Istorijaska i kulturna prošlost”*, Temišvar – Novi Sad – Rešica.
- Sorescu Marinković 2005b – A. Sorescu Marinković: The Vlach Funeral Laments – Tradition Revisited, *Balkanica XXXV*, Beograd.
- Sorescu Marinković 2006 – A. Sorescu Marinković: Din lexicul dialectal al satului Toracu-Mic, Banatul sârbesc, *Analele Universității din Timișoara, Seria Științe Filologice XLIV*.
- Sorescu Marinković 2006a – A. Sorescu Marinković: Românii din Banatul sârbesc – identitate și memorie, *Проблеми словенске филологије XIV*, Temišvar.
- Sorescu Marinković 2006b – A. Sorescu Marinković: The Vlachs of North-Eastern Serbia: Field Work and Fields Methods Today, *Symposia. Journal for Studies in Ethnology and Anthropology*, Craiova.
- Sorescu Marinković 2006c – A. Sorescu Marinković: Cultura populară a românilor din Timoc – încercare de periodizare a cercetărilor etnologice, *Philologica Jassyensia II/1*, Iași.
- Sorescu Marinković 2008 – A. Sorescu Marinković: The Bayash in Croatia: Romanian vernaculars in Baranja and Međimurje, *The Romance Balkans* (ur. B. Sikimić, T. Ašić), Balkanološki institut, Beograd.
- Sorescu Marinković 2009 – A. Sorescu Marinković: Imaginea alterității la românii din Voivodina. Studiu de caz: Toracu-Mic, *Imaginea străinului*, Baia Mare: Editura Universității de Nord.
- Sorescu Marinković 2009a – A. Sorescu Marinković: Mitologia minieră a bufanilor din Timoc, *Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor” X*, Craiova.
- Vučković 2000 – M. Vučković: Govor kajkavaca u Boki. Sociolingvistički aspekt, *Јужнословенски филолог LVI*, Београд.
- Vučković 2001 – M. Vučković: Višejezičnost u Banatu na primeru Hrvata kajkavaca, *Actele Simpozionului Banatul Iugoslav trecut istoric și cultural / Radovi Simpozijuma Jugoslovenski Banat istorijaska i kulturna prošlost*, Novi Sad.

Vučković 2004 – M. Vučković: Kajkavci u Banatu: lingvistička situacija i polna diferencijacija, *Скривене мањине на Балкану*, Београд.

Biljana Sikimić

Institute for Balkan Studies, SASA
Belgrade

Team Fieldwork at the Institute for Balkan Studies of SASA Development of Research Goals and Methods

This paper is divided in two parts: first part summarizes the development of the applied fieldwork methodology practiced by the research team of the Institute for Balkan Studies of Serbian Academy of Sciences and Arts in 2000ies. The other part of the paper is a short presentation of the fulfilled fieldworks according to regions, topics and chronological order of the started research: mixed region of South Banat, Romanians in Banat, multiethnic communities in North Eastern Serbia, Bayash – Romanian speaking Roma in Serbia and the Balkans, Serbs in Diaspora, Kosovo and Metohija, internally displaced persons, border regions, Roma, Ashkalies, Egyptians in Belgrade and labour migrants.

Key words:

fieldwork methodology,
ethnolinguistic,
anthropological
linguistic,
secondary analysis,
research ethnics
archiving